

תפילה בציבור

פרשת ואתחנן (שיחה 2) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה

דְּפַרְנוּ בְּשִׁיחָה הַקּוֹדֶמֶת כַּמָּה חָשׁוּב בִּיּוֹתֵר שֶׁהָאָדָם יִכוּוֵן אֶת לְבוּוֹ בַּתְּפִילָּתוֹ. חֲזוּ"ל גָּדְרוּ שְׂזוּחֵי "עֲבוּדָה שְׁבֻלֵב", וְלֹא דִי ב"מַס שְׁפֵתִים". כַּמָּה צָר לָנוּ עַל הַהִידְרָדְרוֹת שֶׁחָלָה בְּזֵהִירוֹת ז.ו.

אֲבֵל גַּם לְפִי הַמַּצֵּב הָאוֹמֵלֵל, חֲזוּ"ל מִסְרוּ לָנוּ סִגּוּלָה נִפְלָאָה שֶׁתְּפִילּוֹתֵנוּ תִתְקַבְּלָנָה, וְאִפִּילוּ אִם נִחְלָשִׁים מִלְּהִתְכוּוֹן בַּחֲלָק מִהַבְּרֻכּוֹת. הַסִּגּוּלָה הַיָּא – לִיזָהָר לְהִתְפַּלֵּל כָּל תְּפִילָּה רַק ב"מִנְיָן" שֶׁל עֶשְׂרָה וּמַעֲלָה!.

תפילה במניין – יג' מקורות

א. כֵּךְ אָמְרוּ: "אֵינְךָ תְּפִילְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֲלֵא אִם כֵּן מְשִׁים נַפְשׁוֹ בַּכֹּפֹ (לְפִי רִש"י: מְכוּוֹנֵת תּוֹךְ כָּפוֹ). אֵינִי?!", וְהָא שְׂמוֹאֵל אוֹקִים אֲמוֹרָא עֲלֵיהּ וּדְרַשׁ 'וּיִפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ וּלְבָם לֹא נִכּוֹן עִמּוֹ וְלֹא נִאֲמְנוּ בְּבְרִיתוֹ' וְאֶעֱפ"כ 'וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר עִוְן' (=שֶׁה' סוּלַח וּמוֹחַל וּמִקְבֵּל גַּם כַּאֲשֶׁר זֶהוּ רַק עֲבוּדַת שְׁפֵתִים וּבְלִי לֵב). לֹא קָשִׁיָא, כֵּאֵן בִּיחִיד (=אֵינְךָ הַתְּפִילָּה נִשְׁמַעַת) וְכֵאֵן בְּצִיבוּר" (תַּעֲנִית ח.).

ב. וְכֵן מִפּוֹרֶשׁ בְּזֵהָר (א, רַלְד.). שֶׁהִקְשׁוּ סְתִירָה בֵּין לְשׁוֹן יַחִיד שֶׁל תַּחִילַת הַמִּקְרָא, לְלִשׁוֹן רַבִּים שֶׁל סוּפּוֹ "פִּנְהָ אֵל תְּפִילַת הָעָרְעָר" (=יַחִיד. עֵינַי רִש"י יִרְמִיָּה יז,ו) וְלֹא בְּזֵהָ אֵת תְּפִילַתִּים" (תַּהֲלִים קב, יח) וְעֵנּוּ (בַּתְּרַגּוּם): "תְּפִילַת הַצִּיבוּר – כַּמָּה הֵן שְׂאִינָן זְכָאִים, וּבְכָל זֹאת עוֹלִים לְפָנֵי הַקְּב"ה וְאִינְנוּ מִשְׁגִּיחַ בַּחֲטָאִיהֶם. אֲבֵל תְּפִילַת הַיַּחִיד זְקוּקָה לְכַח רַב, (הַמִּלְאָכִים) פּוֹנִים בָּהּ וּמַעֲיִינִים בְּאִיזָה רְצוֹן נַעֲשֶׂה, וּמָה הֵם מַעֲשִׂי (הַקּוֹדֵמִים) שֶׁל אוֹתוֹ הַמִּתְפַּלֵּל. וְלִכֵּן צְרִיךְ הָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל יַחַד עִם הַרְבִּים ש"לֹא בְּזֵה אֵת תְּפִילַתִּים" אִפִּילוּ שֶׁלֹּא כּוֹלֵם הַתְּפַלְלוּ בְּכוּוֹנָה וְרְצוֹן הַלֵּב".

ג. עוֹד אָמְרוּ "אֵי צְלוֹתָא לֹאֵו אִיהוּ שְׁלִימָא, כַּמָּה מִלְאָכִי חֲבֵלָה רַדְפִּין אֲבַתְרָה". (זֵהָר א/כג).

ד. "צְלוֹתָא דְּסִגְיָאִין סְלִיק קַמִּיהָ קוּב"ה וּמַתְעַטֵּר בַּהֲהוּא צְלוֹתָא בְּגִין דְּסִלְקָא בְּגוּוֹנָא סִגְיָאִין". (א/קסז).

ה. וְכֵן אָמְרוּ – "כָּל הַמִּתְפַּלֵּל לְאַחַר הַצִּיבוּר (=הוּא נַעֲמֵד לְהִתְפַּלֵּל אַחֲרַי שֶׁהֵם כִּבְר סִימּוֹן) – מַעֲשִׂי נִפְרִטִין". (=וּנְבַדְקִים אִם רָאוּי הוּא שִׁיקְבּוּ אֵת תְּפִילְתּוֹ) (שִׁיר הַשִּׁירִים א, מו). עֵינַי בְּזֵה בִּיאוֹר נֵאָה בְּדַבְרֵי גְר"ח וְלוֹז'יָן. ("רוּחַ חַיִּים" עַל אֲבוֹת, סוּף פ"ב "וְאֵל תִּהְיֶה רִשְׁעֵי בְּפָנֵי עֲצַמְדִּי")

ו. "אֵינְךָ תְּפִילָּה שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֲלֵא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת". (בְּרֻכּוֹת ו).

ז. "מִנְיָן שְׂאִינְךָ הַקְּב"ה מוֹאֵס בַּתְּפִילְתּוֹן שֶׁל רַבִּים? ... (בְּרֻכּוֹת ח.).

ח. "כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית כְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאִינוּ נִכְנָס שָׁם לְהִתְפַּלֵּל נִקְרָא שְׂכָן רַע וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׂגוּרָם גְּלוֹת לוֹ וּלְבָנָיו". (שָׁם)

ט. "הַמִּתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כֵּאִילוּ מִקְרִיב מִנְחָה טְהוֹרָה". (יְרוּשְׁלַמִּי, בְּרֻכּוֹת א/א)

י. הַמִּתְפַּלֵּל בַּתּוֹךְ בֵּיתוֹ כֵּאִילוּ מִקִּיפוֹ חוֹמָה שֶׁל בְּרֻזְל". (=וּמוֹנַעַת קִבְּלַת תְּפִילְתּוֹ ח"ו - יְרוּשְׁלַמִּי, בְּרֻכּוֹת א/א)

יא. "תְּפִילְתּוֹן שֶׁל צִיבוּר אִינוּ חוֹזֵרֵת לְעוֹלָם רִיקִים". (דְּבָרִים רַבָּה ב/ז)

יב. "אָדָם נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְעוֹמֵד אַחֲרַי הַעֲמוּד וְלוֹחֵשׁ תְּפִילְתּוֹ, וְהַקְּב"ה מֵאֲזִינְךָ". (מִדְרַשׁ תַּהֲלִים, ד)

יג. "דוּד אָמַר: קְרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאָיו (תַּהֲלִים קמָה, יח) וְאִילוּ שְׁלֵמָה אָמַר: רַחוּק ה' מִרְשָׁעִים!! (מִשְׁלֵי טו, כֵּט)

אֲלֵא (דוּד הַתְּכוּוֹן), עַל מִנַּת "לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בְּאִמַּת" (תַּהֲלִים קמָה, יח) כֵּךְ "רַחוּק ה' מִרְשָׁעִים" ... אֲבֵל

"וּתְפִלַּת צְדִיקִים יִשְׁמַע", בְּשַׁעָה (אוֹתוֹ רִשְׁעֵי) מִתְפַּלֵּל עִם הַצִּיבוּר!!". (מִדְרַשׁ מִשְׁלֵי, סוּף טו)

כְּלוֹמֵר הַמִּדְרַשׁ מִצְרִף יַחַד אֵת הַרִישָׁא וְהַסִּיפָא שֶׁל הַפְּסוּק הַהוּא, כֵּאִילוּ מְדוּבָר עַל אוֹתוֹ הָאָדָם.

5 סוגי טענות ודחייתם :

[א] ישנם כמה בזמננו המזלזלים בחיוב זה להתפלל עם הציבור. חלק מהם הם בני תורה, הלומדים מאוחר בלילות ומחמת זה קמים מאוחר בבוקר ונאלצים להחפז להתפלל ביחידות בביתם. עליהם כבר כתב פסק **מר הגאון ר' משה פיינשטיין** ("אגרות משה" על חו"מ, דף ר"י) ועל זה אמרו בברכות (ו"ז) "שִׁקְל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם", ללומדיהם לא נאמר. והוא מזכיר התנצלותם של הללו באומרם כי בשו"ע (או"ח צ' סעיף ט"ו) רק כתוב "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור" כאילו זהו רק "מעלה בעלמא". אבל הוא מסביר שתפלה בציבור הוא חיוב גמור, ולא סתם "מעלה".

ושמעתי מהר"ד קרונגלס שברמב"ם (הלכות קרבן פסח י"א) כתב ג"כ **שישתדל** האדם לא להשאיר מהקרבן עד שחר, כדי לא להכשל בעון נותר. ושם לשון "השתדלות" הוא לשון של חיוב גמור, ולא רק "מְעַלְה". והנה כך לשונו של הטור (בסי' צ"ג) "לכן צריך להשתדל בכל כוחו להתפלל עם הציבור" עכ"ל. וצ"ל שכתוב בשו"ע לשון "ישתדל" כי מי שגר רחוק מבית הכנסת יותר מ"מהלך מיל" (כלומר, אפילו נסיעה שהיא יותר מ-18 דקות) הוא הפטור מלהתפלל בציבור. וכאמור לעיל, אע"פ שמבחינת ההלכה הוא פטור, אבל התועלויות הרבות שיש בתפילה בציבור (=שתפילתו תתקבל ויקבל מענה חיובי על בקשותיו) נשללות ממנו. כלומר, יכול להיות ש"יצא ידי חובת ההלכה", אבל אין זה אומר שה' יקבל את תפילותיו ויצילהו מצרותיו. והרי זה היה כל עיקר מטרת האדם אשר למענה נגש להתפלל!

לשאלת המקילים מדוע לא נכתב מפורש במשנה או בגמרא שיש "חיוב" להתפלל בציבור, יש לענות כי, 1. בדורותיהם של חז"ל גרו בכפרים נדחים, ("עם שבשדות"), ומציאות של ערים באוכלוסיות צפופות כבזמננו היתה אז נדירה מאד.

2. ועוד, היה אז המצב שקומץ יהודים גרו בין אוכלוסיות גדולות של גוים עד שלא היתה להם אפשרות לקבוע בית כנסת בכפר, אלא הם התפללו בשטח-פנוי בשדות שהיו מחוץ לכפר. בגלל שהתפללו מחוץ לכפר הנהיגו לומר "ברכת מעין שבע" בלילי שבתות כדי ללוות כל מתפלל חזרה העירה לבל יסתכן מחיות רעות או לסטים, וכן הזהירו לא להשאיר שם אדם בודד ומתפלל, מחמת חששותיו לסכנה. (ברכות ו).

3. בדורות ההם לא היה לכל אחד ואחד אמצעיים לרכיבה. (עגלות וחמורים) הליכה רגלית מקצה אחד של הכפר עד קצהו השני, ארכה זמן רב. ובכן, זה לא היה מעשי לקבוע חיוב שהיה מכביד על האנשים "ואין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולים לעמוד בה". (בי"ב ס:). לכן חז"ל רק שבחו מאד מי שיכול לקיים כך. אבל בזמננו שב"ה קל לנוע ע"י אמצעי תחבורה, חזר הדבר לחיוב יותר מוחלט.

[ב] יש הסבורים שהם פטורים מתפילה בציבור כי הם מתפללים בביתם המשמש להם כבית מדרש קבוע. (או"ח צ"ח - ע"פ מאמרו של אב"י בברכות ח.).

ויש להעיר שזהו מחלוקת בין הרמב"ם והתוספות, כאשר מהר"י קארו פוסק כהרמב"ם שגם בביתו האדם חייב להתפלל במנין, והרמ"א אמנם הביא דברי התוספות אבל הסתייג למעשה מדבריהם באומרם: "ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי".

וכבר כתבו שו"ת הרא"ש ורבנו יונה שההיתר של התוספות הוא בגלל ביטול זמן של ההליכה לבית הכנסת, וכלשון "מגן אברהם" (סי' קו ס"ק ד) "שאינן מבטלין מלימודם אפילו רגע" וכלשון הרמב"ם (הלכות תפלה ו, ח) "אינו עושה מלאכה כלל!" וזה מוכרח מתוך סגנון של רבי יוחנן (שבת י"א) שהגדיר "כר' שמעון בר יוחאי וחבריו", ואפילו את עצמו הוא הוציא מכלל זה.

ובכן, כיצד יאמרו "חכמים" בזמננו שהם בגדר של "תורתם אומנותם" ועדיפי אפילו מרבי יוחנן?

עוד עיין במסכת שבת קיד. ההגדרה של ת"ח "שמניח חפצו ועוסק בחפצי שמים", "נע"ע "משנה ברורה", צ' ס"ק כ"ו). ולא ראינו בדורנו מי שתחול עליו ההגדרה כזאת, כי אנו מתבטלים להרבה דברים של מה בכך.

[ג] ויש המלמדים זכות על עצמם כי הם "עוסקים בצרכי ציבור" ופטורים אפילו מתפילה עצמה, כל שכן מלהתפלל בציבור.

אבל עיין (שו"ע או"ח ע"ד ב"ביאור הלכה" שם) שההיתר נאמר רק למי שעוסק שלא על מנת לקבל שכר. וזה כמעט ולא נמצא בדורותינו. ועוד, זה נאמר על מי שאין באפשרותו לקיים את שניהם, גם המצוה וגם תפילה בציבור. אבל אין שום היתר למי שיכול לקיים את שניהם. ובזמננו שישנם הרבה בניני ביהכ"נ וגם אמצעי תחבורה נוחים, ע"פ רוב זהו אפשרי בקלות.

[ד] ויש הנמנעים מלהתפלל (מנחה) בציבור, כי הם באמצע יום עבודה וחוששים להפסד כסף. ויש בזה שני ענינים שונים. אם מדובר בבעל חנות והוא חושש ממניעת רווחים, הרי "משנה ברורה" נ, ס"ק כט) רק פטר מי שמפסיד בפועל, ולא במניעת רווח צפוי. ואם הוא שכיר ועובד בשביל מישהו אחר עד עבור זמן התפילה, עליו להתנות תנאי עם מעבידו שישחררנו לכמה דקות כדי ללכת להתפלל בבית הכנסת. או שישדר להתפלל בציבור "מנחה גדולה" בעת הפסקת הצהריים.

[ה] ישנם המתירים להתפלל ביחידות כדי להתפלל בזריחת חמה, כוונתיקין (עיין "ביאור הלכה" בסי' נח, ד"ה ומצוה מן המובחר) אם אין לו "מניין".

אבל הרב עובדיה יוסף [זצ"ל] ("ילקוט יוסף" ח"א דף קלט) הכריע שזה נאמר רק למי שמכוון את המלים בעת תפילתו. דאם לא כן, אין זה נחשב תפילה בכלל. ולעומתו מי שהיה מתפלל עם הציבור היתה תפילתו מתקבלת גם מבלעדי כוונותיו (עיי"ש נימוקיו).

ובכך יוסבר לנו סעיף תמוה ב"מעשה רב" לגר"א (קטע כ"ה) האומר על תפילת ותיקין "וחלילה להתפלל ביחידות". וזה צ"ע כי הוא נגד משנה מפורשת בברכות (טו:): "ירד לטבול". ונראה לומר ע"פ הנאמר (בעירובין סה.) "יכול אני לפטור העולם מדין תפלה מיום שחרב ביה"ק ועד עכשיו שנאמר, "וישכורת ולא מניין". [שמחמת הצרות אנו נחשבים כשיכורים הפטורים מן התפילה] ומכיון שלפי זה רובא-דעלמא אינם מכוונים, גם בזה עדיף להתפלל אך ורק עם הציבור. (וגם אז מן הראוי להחזיק "סידור" בידו ולהתבונן בכל תיבה שהוא מוציא משפתיו, כדי לכוון בה יפה. עיין "נפש החיים", ב"ג).

ויש לנו להקפיד מאד לקיים מצוה יקרה זו משום עוד סיבה. הרב יוסף-דב מבריסק (בנו של ר' חיים) חידש לנו חידוש גדול מה בין "תפלה בציבור" ל"תפילת הציבור". הראשון הוא של עשרה בודדים הנעמדים להתפלל ביחד. אבל הם עדיין בבחינת יחידים. והשני הוא שנציג הציבור (ש"ץ) נעמד והוא מדבר בשם כולם. זוהי תפילה של כלל הציבור, כגוף מחוטב.

הרמב"ם בהלכות תפילה ביאר "תפילה בציבור" עד לפרק שביעי. אבל בתחילת פרק השמיני כתב "תפילת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים, אין הקב"ה מואס תפילתן... וכיצד היא תפילת הציבור? יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים" (פ"ח א-ד) כלומר, כאן מגיעים לרוממות יצירת גוף חדש עליון, ושמו "ציבור". (ואין דומה לכך עשרה הנעמדים יחד, וכל אחד מהם מתפלל רק לעצמו). ומזה מובן מדוע ע"פ סוד יש נזק גדול כאשר קולו של המתפלל נשמע לזולתו (עיין זהר א, ר"ט:). מה שאין כן כאשר ש"ץ מייצג את כולם כי אז יש דרגא הגבוהה יותר.

ולכן, טועים הללו החושבים כי חזרת הש"ץ היא אך ורק כדי להוציא ידי חובתם של הללו שאינם יודעים כיצד להתפלל. אם זה היה נכון, הרי קרוב לאלפיים שנה שכל ש"ץ מברך ברכות הללו "לבטלה"! כי –

- **ראשית**, כי בכל ציבורי-ישראל, כולם מתפללים בלחש מלפני שהש"ץ מתחיל, והרי הם בקיאים. ואפילו אם יזדמן לשם איזה תייר מחו"ל שאינו יודע קרוא וכתוב עברית, והרי הוא כמו כן לא מבין מלה אחת ממה שאומר הש"ץ, והא כיצד יצא ידי חובתו?
- **שנית**, משמעות דברי "משנה ברורה" שאסור לו לאדם לענות "אמן יתומה" בעת חזרת הש"ץ "דמכיון דתקיננו רבנן שיחזור הש"ץ התפילה, כאילו מחוייבים באותה הברכה קרינן להו" (קכד, ל). ולפי ההסבר הנ"ל של הרב מבריסק אודות "תפילת הציבור", הדבר מובן מאד.
- **שלישית**, בזה הבננו עומק דברי הגר"ח ולו"ץ (יכתר ראש"י, קטע כ"ו) המונע מלענות "ברוך הוא וברוך שמו" בעת חזרת הש"ץ, מטעם "הפסק". והוא הסביר הדבר יותר (שם, קטע מ"ה וכן הוא במאירי על ברכות דף 74 וכן ב"אגרת התשובה" לרבנו יונה ס"ק ט', וכן הוא בגר"א בביאורו לברכות ע"פ סוד, דף 44) שהשומע חזרת הש"ץ הרי זה כאילו התפלל פעם נוספת. כלומר לפי דברי הרב מבריסק, הוא בדרגא יותר רוממה ומוצלחת, כי עכשיו זוהי "תפילת הציבור"!

לכן מה נואלו אלו הלומדים תורה בעת חזרת הש"ץ. (ע"ע ביקורת של "משנה ברורה", קכד, יז).
 הרי בעת שמקשיבים אל הש"ץ, מקיימים שוב תפילה. ("בית יוסף", על טור או"ח סי' קכד ד"ה וכתב הרד"א).
 והתפילה אז במעלה רוממה ביותר. (ע"ין "כף החיים" על קכד/ ס"ק ב, ז)

ראינו מכל הנ"ל כמה חשוב הדבר שכל בן תורה יזדרז בכל כוחו לקיים הנהגה יקרה זו. "צלותא שקילא ככל פקודין". [=תפילה שקולה כנגד כל המצוות!] (תקוני זהר, כ"א).

(הערה. ע"ע שיחה ראשונה לפרשת תולדות, / שיחה שניה לפרשת בחוקותי, / שיחה ראשונה לפרשת ואתחנן)